

R

eflexions sobre la filosofia a Catalunya

Josep Ferrater Mora

Després de prop d'un any de preparació, en carta de 23 d'abril de 1979, Victòria Camps comunicava a Josep Maria Ferrater Mora que el Ministeri d'Educació havia acceptat concedir-li el títol de *doctor honoris causa* per la Universitat Autònoma de Barcelona. El 21 de novembre de 1979 va rebre aquest títol en un acte solemne d'investidura on va pronunciar una conferència d'acceptació que després esdevingué famosa. Encara no hi havia sala d'actes a l'edifici del Rectorat, i per això es va fer a l'Escola Universitària d'Estudis Empresarials de la UAB, a Sabadell. De fet, tenia també sentit fer-ho a la ciutat perquè el segon homenatjat era el geògraf sabadellenc Pau Vila. La sala era plena a vessar. Ferrater es va mostrar complagut, i llegí un text que, en realitat, reprenia el tema que havia endegat a Santiago de Xile, trenta-cinc anys abans, amb *Les formes de la vida catalana* (1944). A la continuïtat, seny, mesura i ironia, oposaria ara la fidelitat a la realitat; la propensió contractual, el professionalisme, el desig de claredat. Enmig d'ambdós textos hi ha el seu pas per la lògica i la filosofia analítica, als anys cinquanta i seixanta, que matisa el plantejament inicial.

La represa del tema encaixava bé amb l'esperit de l'època, que no era el de la transició —aquesta denominació és posterior. Més aviat es tractava de recuperar, renovar, relligar el que s'havia perdut amb la tradició de filosofia que s'havia desenvolupat a l'exterior. Hi havia expectació i també, abans i després de la conferència, sentiments ambivalents al respecte. Reproduïm seguidament els fragments del document que tracten especialment de la qüestió que va donar títol a l'opuscle editat per la Universitat: *Pau Vila i Dinarès, Josep Ferrater i Mora : doctors honoris causa : discursos llegits en l'acte d'investidura, celebrat a Sabadell el dia 21 de novembre de l'any 1979, a l'Escola Universitària d'Estudis Empresarials.*

[Pompeu Casanovas]

Reflexions sobre la filosofia a Catalunya (1979) Josep Ferrater Mora

Dic «la filosofia a Catalunya» i no «la filosofia catalana», perquè les meves preferències filosòfiques es decanten a favor de la idea que la filosofia –el mateix que la ciència– no és nacionalment adjectivable. Dir «una filosofia catalana» és només una mica menys absurd que dir «una química catalana» o «una matemàtica catalana». Crec que els catalans, en la mesura que fan filosofia, han de fer-la com la fa (o hauria de fer) tothom a tot arreu: sense preocupar-se massa de si expressa o no l'esperit nacional. Si l'esperit nacional és una entitat problemàtica, la filosofia de l'esperit nacional és una cosa considerablement boirosa. Si de vegades no ho sembla, és perquè es confon la filosofia amb una vaga ideologia. Des del moment que ens posem a fer filosofia seriosament, ens adonem que els adjectius ens fan nosa llevat dels adjectius que poden aclarir-nos l'estructura conceptual de la filosofia feta. La impertinència dels adjectius extra filosòfics es revela tan bon punt s'especifica la classe de problemes filosòfics que es plantegen. Suposem que els problemes són de caràcter epistemològic. Parlem d'una teoria del coneixement catalana? I en què podria consistir una filosofia catalana de la lingüística, o de la física? Alguns autors pensen que proposició universalment quantificada no implica l'existència del que és designat per la variable. Altres consideren que d'una proposició universalment quantificada es pot inferir una proposició particularment quantificada, de manera que aleshores la variable lligada d'aquesta darrera proposició serà referencial. Hi ha una teoria de la quantificació catalana? O una teoria catalana de la referència de variables lligades? Hom dirà que els adjectius extra filosòfics són sobrers quan es plantegen problemes més o menys abstractes del tipus suara esmentat, però que són molt més apropiats quan ens plantegem qüestions que semblen menys abstractes –qüestions, per exemple, sobre l'ésser humà, la societat humana, la història humana. Però crec que àdhuc en aquests darrers casos la filosofia que es fa no és específicament catalana, o anglesa, o finlandesa. No hi ha un problema «realitat física – realitat mental» típicament català. No hi ha un concepte de justícia o d'igualtat catalanes. La societat catalana, el mateix que la història catalana, i la llengua catalana, poden ser dades empíriques importants en una ètica o en una filosofia social i política; dubto molt que això ens porti a afirmar l'existència, o la possibilitat d'existència, d'una ètica o una filosofia i política catalanes.

Una vegada ens hem desempallegat en filosofia, o en ciència, d'adjectius espuris, podem reconèixer que en una comunitat humana, i específicament en una comunitat nacional, es forgen maneres de viure, de fer i de pensar que donen origen a certes preferències. En la cultura filosòfica i científica les preferències s'expressen de diverses maneres: de vegades és el conreu, particularment intens, de certes disciplines; de vegades és una propensió a adoptar determinats pro-

cediments o mètodes; de vegades és la forma –dogmàtica, escèptica, mesurada, o com sigui– més sovintejada de formular judicis. He manifestat abans poc entusiasme respecte a l'existència d'un «esperit nacional», potser degut a la meua poca simpatia pels esperits de qualsevol mena. Per tant, les maneres de viure, de fer i de pensar a les quals al·ludeixo no són, tal com les entenc, manifestacions de cap hipotètic esperit col·lectiu; són simplement maneres de viure, de fer i de pensar que semblen ajustar-se millor que d'altres a les condicions històriques –socials, polítiques i econòmiques– en les quals es desenvolupa una comunitat. És evident que tan aviat com estan més o menys establement constituïdes en forma d'una tradició, aquestes maneres de viure, de fer i de pensar influeixen al seu torn sobre les condicions històriques. Però això és justament el contrari d'un esperit nacional i col·lectiu que plana autocràticament sobre els individus de la comunitat.

[...] *Cum grano salis* –un gra de sal molt menut, que es limita a donar una mica de regust a les substàncies alimentàries sense alterar la seva composició–, podem assentir a la idea que certes comunitats amb tradicions culturals pròpies suficientment desenvolupades semblen preferir certs mètodes a d'altres. En el cas de la filosofia, molt menys unificada, i probablement unificable, que la ciència, la peculiaritat en els mètodes i en els procediments és força accentuada. És, a més a més, reveladora, perquè els mètodes i procediments emprats estan més directament lligats a les direccions que s'emprenen en el curs de la investigació. En aquest sentit podria parlar-se d'una «filosofia catalana», per bé que afegint immediatament que aquesta expressió és només una abreviatura còmoda per a designar les maneres de fer filosofia que han prosperat generalment a Catalunya i en els països de llengua catalana.

Les maneres de fer filosofia es poden manifestar o per mitjà de tendències o per mitjà d'actituds. [...] Considerem ara tendències i actituds en la filosofia a Catalunya i en els països de llengua catalana i presentem-les sota la forma general de «trets». No es tracta, ben entès, de trets comuns a tots els pensadors, sinó més aviat de caracteritzacions variades aplegades en el que Wittgenstein anomenava «un aire de família». Això vol dir que no tots i cada un dels pensadors en una determinada comunitat cultural posseeixen tots i cada un dels trets, però vol dir que hi ha trets que ens permeten passar de l'un a l'altre sense trobar-nos, per dir-ho així, «fora de cas». És evident que no hi ha trets comuns o, en tot cas, no hi ha una tendència filosòfica comuna a Ramon Llull, a Balmes, a Llorens i Barba, a Ramon Turró, a Joaquim Xirau [...] Una ullada ràpida a les obres d'aquests pensadors mostra que són molt diferents entre sí, i no solament per raó d'èpoques, sinó també de temperaments. La semblança familiar, no obstant, sembla innegable.

Així, no trobem en Balmes o en Llorens i Barba el misticisme apassionat de Ramon Llull, però hi trobem una confiança semblant en el poder ordenador

de la raó humana. No trobem en Ramon Llull l'eclecticisme moderat de Balmes i de Llorens i Barba, però hi trobem una forta inclinació a posar en ordre els actes mentals i les facultats. L'espiritualisme de Balmes i de Llorens i Barba no s'assembla en res al naturalisme de Ramon Turró, però hi ha en tots tres una notòria confiança en les possibilitats cognoscitives de l'experiència. Joaquim Xirau hauria trobat poc adient el positivisme de Turró, però tots dos haurien estat d'acord que cal evitar les fantasies especulatives a les quals es va aficionar l'idealisme subjectivista.

Potser més significatiu que l'agrupament, en l'ordre «familiar» suggerit, de tendències és l'agrupament, en el mateix ordre, d'actituds. Considerem-les com elements d'una mena de sistema dins el qual es combinen en formes, i proporcions, diverses.

De quins «elements» parlo? En veig quatre que em semblen importants: la fidelitat a la realitat; la propensió contractual, àdhuc «pactista», que no rebutja el compromís a menys que aquest impliqui cedir un valor considerat essencial; el professionalisme; el desig de claredat. Aquesta estructura quàdruple pot fer recordar les «formes», també quatre, «de la vida catalana» de què vaig parlar anys endarrere. I, en efecte, hi ha analogies entre alguns dels elements esmentats i les «formes» de referència. [...] En limitaré a dir uns mots sobre dos dels elements introduïts més o menys subreptíciament: la fidelitat a la realitat i el desig de claredat.

La fidelitat a la realitat pot expressar-se d'una manera molt planera: ser fidel a la realitat vol dir, per començar, tocar de peus a terra. Vol dir, caminar amb peus de plom. A tal efecte cal ser, ho reconec, una mica desconfiat i fins i tot una mica murri. No un escèptic —que seria un dogmàtic de cap per avall—, però sí el contrari d'un eixelebrat. [...]

El desig de claredat pot expressar-se també d'una manera molt planera: ser clar vol dir, per començar, dir les coses pel seu nom. Vol dir evitar marrades, a les quals són tan aficionats els obscurantistes de tota espècie. Seria absurd, evidentment, afirmar que «clar» i «català» són la mateixa cosa. Però és curiós que «clar i català» sigui un adagi clar i català. [...]